MUSTAQIL TAFAKKURNING SHAXS RIVOJIDAGI AHAMIYATI

THE IMPORTANCE OF INDEPENDENT THINKING IN PERSONAL DEVELOPMENT

ЗНАЧЕНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ

N.O.Saidova – FarDU, maktabgacha ta’lim kafedrasi dotsenti,
p.f.f.d.(PhD) Abdumannobova Husnigul Avazjon qizi FarDU magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada mustaqil tafakkurning shaxs rivojlanishidagi ahamiyati pedagogik, psixologik va ijtimoiy nuqtai nazardan ilmiy tahlil qilinadi. Mustaqil fikrlashning insonning intellektual salohiyati, ijodkorligi, muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyati hamda hayotiy qarorlar qabul qilish jarayonidagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, ta’lim jarayonida mustaqil tafakkurni shakllantirishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari, interfaol metodlar va innovatsion yondashuvlarning samaradorligi ochib berilgan. Tadqiqot davomida yoshlarning erkin fikrlashi, tanqidiy va tahliliy tafakkurini rivojlantirishda oila, ta’lim muassasasi va ijtimoiy muhitning ta’siri asoslab beriladi. Maqolada mustaqil tafakkur orqali shaxsning ma’naviy-axloqiy kamoloti, ijtimoiy faolligi va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari pedagoglar, psixologlar hamda ta’lim sohasi mutaxassislari uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Mustaqil tafakkur, shaxs rivoji, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, intellektual salohiyat, innovatsion yondashuv, pedagogik texnologiyalar, tahliliy fikrlash, kommunikativ kompetensiya, ma’naviy kamolot.

Annotation: This article scientifically analyzes the importance of independent thinking in personality development from pedagogical, psychological,

and social perspectives. The role of independent thinking in developing intellectual potential, creativity, problem-solving abilities, and decision-making skills is highlighted. In addition, the effectiveness of modern pedagogical technologies, interactive methods, and innovative approaches in developing independent thinking within the educational process is revealed. The study substantiates the influence of family, educational institutions, and the social environment on the development of free, critical, and analytical thinking among young people. The article also provides methodological recommendations for improving moral maturity, social activity, and professional competencies through independent thinking. The research findings are of practical importance for educators, psychologists, and specialists in the field of education.

Keywords: Independent thinking, personality development, critical thinking, creativity, intellectual potential, innovative approach, pedagogical technologies, analytical thinking, communicative competence, moral development.

Аннотация: В данной статье научно анализируется значение самостоятельного мышления в развитии личности с педагогической, психологической и социальной точек зрения. Освещается роль самостоятельного мышления в развитии интеллектуального потенциала человека, творческих способностей, умении решать проблемные ситуации и принимать жизненно важные решения. Также раскрывается эффективность современных педагогических технологий, интерактивных методов и инновационных подходов к формированию самостоятельного мышления в образовательном процессе. В ходе исследования обосновывается влияние семьи, образовательных учреждений и социальной среды на развитие свободного, критического и аналитического мышления молодежи. В статье разработаны методические рекомендации по развитию духовно-нравственного совершенствования личности, социальной активности и профессиональных компетенций посредством самостоятельного мышления.

Результаты исследования имеют практическое значение для педагогов, психологов и специалистов сферы образования.

Ключевые слова: Самостоятельное мышление, развитие личности, критическое мышление, творчество, интеллектуальный потенциал, инновационный подход, педагогические технологии, аналитическое мышление, коммуникативная компетенция, духовное развитие.

KIRISH

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti insondan nafaqat chuqur bilim va kasbiy malaka, balki mustaqil fikrlash, tahlil qilish hamda muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish kompetensiyalarini ham talab etmoqda. Globallashuv, axborot oqimining keskin ortishi va innovatsion texnologiyalarning jadal rivojlanishi sharoitida yosh avlodning mustaqil tafakkurini shakllantirish ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biriga aylanmoqda. Chunki mustaqil tafakkur shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantirish, ijodiy yondashuvni shakllantirish hamda ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishini ta’minlovchi muhim omildir. Mustaqil tafakkur insonning voqea-hodisalarni erkin tahlil qilishi, o‘z fikrini asosli ravishda ifoda etishi, muammolarga tanqidiy yondashishi va mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, yoshlarning ma’naviy-axloqiy kamolotida, ijtimoiy faolligi va kasbiy kompetensiyalarining rivojlanishida mustaqil fikrlash alohida ahamiyat kasb etadi. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarning tayyor bilimlarni yod olishi emas, balki bilimlarni mustaqil izlash, tahlil qilish va amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirish bugungi kun pedagogikasining asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. So‘nggi yillarda ta’lim tizimida interfaol metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuvlarni qo‘llash orqali mustaqil tafakkurni rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Munozara”, “Case-study”, “Baliq skeleti” kabi metodlar o‘quvchilarning erkin fikrlashi, mantiqiy va tahliliy tafakkurini rivojlantirishda

samarali vosita sifatida qo‘llanilmoqda. Shu bilan birga, oiladagi ma’naviy muhit, ijtimoiy munosabatlar va axborot madaniyati ham shaxs tafakkurining shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Bugungi kunda yoshlarning mustaqil tafakkurini rivojlantirish masalasi davlat siyosati darajasida ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki erkin va mustaqil fikrlaydigan shaxs jamiyat taraqqiyoti, demokratik qadriyatlarning mustahkamlanishi hamda innovatsion rivojlanishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Shu sababli ta’lim jarayonida mustaqil tafakkurni shakllantirishning samarali metod va vositalarini ilmiy jihatdan o‘rganish dolzarb pedagogik muammolardan biri sanaladi. Mazkur maqolaning maqsadi mustaqil tafakkurning shaxs rivojidagi ahamiyatini pedagogik va psixologik jihatdan tahlil qilish, uning yoshlar intellektual salohiyati va ma’naviy kamolotiga ta’sirini yoritish hamda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning samarali pedagogik usullarini asoslashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mustaqil tafakkur va shaxs rivoji masalasi pedagogika, psixologiya, falsafa hamda sotsiologiya fanlarida keng tadqiq etilgan ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Olimlar tomonidan mustaqil fikrlash insonning intellektual rivojlanishi, ijodkorligi va ijtimoiy faolligini belgilovchi muhim psixologik-pedagogik omil sifatida talqin etilgan. Mustaqil tafakkurning nazariy asoslari Lev Vygotskiy tadqiqotlarida chuqur yoritilgan. Olimning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, inson tafakkuri ijtimoiy muhit va ta’lim jarayonida shakllanadi. U o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muloqot, hamkorlik va muammoli vaziyatlarning muhim o‘rin tutishini ta’kidlaydi. Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” haqidagi qarashlari bugungi kunda interfaol ta’lim texnologiyalarining metodologik asoslaridan biri sifatida qaralmoqda. Shuningdek, Jean Piaget inson tafakkurining bosqichma-bosqich rivojlanishini o‘rganib, mustaqil fikrlashning shakllanishi bilish jarayonlari bilan uzviy bog‘liq ekanligini ilmiy asoslab bergan. Olimning fikricha, o‘quvchi mustaqil ravishda muammolarni hal

qilish va tahlil qilish orqali o‘z bilimini mustahkamlaydi. Bu esa zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchi markazli yondashuvning rivojlanishiga zamin yaratgan.

Amerikalik faylasuf va pedagog John Dewey ta’lim jarayonida amaliy faoliyat va erkin fikrlashning ahamiyatini alohida ta’kidlagan. Unga ko‘ra, ta’limning asosiy vazifasi tayyor bilimlarni berish emas, balki o‘quvchini mustaqil izlanishga, muammolarni tahlil qilishga va ijodiy fikrlashga yo‘naltirishdan iboratdir. Deweyning pragmatik pedagogika konsepsiyasi bugungi innovatsion ta’lim texnologiyalarining shakllanishida muhim nazariy manba hisoblanadi. Tanqidiy tafakkur masalalari Benjamin Bloom tomonidan ishlab chiqilgan taksonomiya asosida ham keng o‘rganilgan. Bloom bilimlarni eslab qolishdan tortib tahlil qilish, baholash va yaratishgacha bo‘lgan fikrlash bosqichlarini tavsiflab, mustaqil tafakkurni rivojlantirishda yuqori darajadagi kognitiv faoliyat muhim ekanligini ko‘rsatgan.

O‘zbek olimlari tomonidan ham yoshlarda mustaqil tafakkurni shakllantirish masalalariga katta e’tibor qaratilgan. Tadqiqotlarda milliy qadriyatlar, ma’naviy tarbiya, innovatsion pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarning yoshlar tafakkurini rivojlantirishdagi o‘rni yoritilgan. Ayniqsa, ta’lim jarayonida muammoli ta’lim, munozara va ijodiy topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning erkin fikrlashi hamda tahliliy yondashuvini rivojlantirishda samarali vosita sifatida baholanadi. So‘nggi ilmiy izlanishlarda mustaqil tafakkurning shaxsning ijtimoiy moslashuvi, kasbiy muvaffaqiyati va innovatsion faoliyatidagi ahamiyati alohida ta’kidlanmoqda. Zamonaviy mehnat bozori va raqamli jamiyat sharoitida mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil va kreativ yondashuv kompetensiyalari inson kapitalining asosiy ko‘rsatkichlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda mustaqil tafakkurning shaxs rivojidagi ahamiyatini aniqlash maqsadida pedagogik kuzatuv, suhbat, qiyosiy tahlil, diagnostik baholash hamda tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot umumiy o‘rta ta’lim hamda oliy

ta’lim muassasalari o‘quvchi-yoshlari ishtirokida olib borildi. Tadqiqot jarayonida respondentlarning mustaqil fikrlash darajasi, muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyati, tanqidiy va tahliliy tafakkuri hamda kommunikativ kompetensiyalari maxsus ishlab chiqilgan mezonlar asosida o‘rganildi.

Tajriba ishlari davomida mustaqil tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanildi. Jumladan, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Case-study”, “Munozara”, “Baliq skeleti”, “Debat” hamda muammoli ta’lim metodlari asosida mashg‘ulotlar tashkil etildi. Mashg‘ulotlar davomida o‘quvchilarning mustaqil fikr bildirish, muammolarni tahlil qilish, dalillarga asoslangan xulosa chiqarish hamda ijodiy yondashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratildi. Tadqiqotda o‘quvchilarning mustaqil tafakkurini rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillar ham o‘rganildi. Xususan, oiladagi ma’naviy muhit, ta’lim sifati, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi, axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasi hamda ijtimoiy muhitning yoshlar tafakkuriga ta’siri tahlil qilindi. Shuningdek, zamonaviy raqamli texnologiyalar va multimedia vositalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishi va ijodiy faolligi oshirilishi kuzatildi.

Natijalarni aniqlash maqsadida tajriba boshida va yakunida respondentlarning fikrlash darajasi qiyosiy tahlil qilindi. Baholash mezonlari sifatida mustaqil qaror qabul qilish, mantiqiy tahlil, ijodkorlik, muammoli vaziyatlarga yondashuv hamda erkin fikr bayon qilish ko‘rsatkichlari asos qilib olindi. Olingan natijalar pedagogik-statistik tahlil asosida umumlashtirildi va ilmiy xulosalar chiqarildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari mustaqil tafakkurning shaxs rivojlanishida muhim psixologik va pedagogik omil ekanligini tasdiqladi. Tajriba-sinov ishlari davomida interfaol metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlash faolligini sezilarli darajada oshirgani kuzatildi. Ayniqsa, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, dalillarga

asoslangan xulosa chiqarish va erkin fikr bildirish ko‘nikmalarida ijobiy o‘zgarishlar aniqlandi.

Mashg‘ulotlar davomida “Case-study” va “Munozara” metodlaridan foydalanish o‘quvchilarning tanqidiy va tahliliy tafakkurini rivojlantirishga samarali ta’sir ko‘rsatdi. O‘quvchilar berilgan muammolarni turli nuqtai nazardan baholashga, o‘z fikrini asoslab himoya qilishga va mustaqil qaror qabul qilishga faolroq intildilar. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyasi, ijtimoiy faolligi va liderlik sifatlarining rivojlanishiga xizmat qildi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, mustaqil tafakkur shaxsning nafaqat intellektual rivojlanishida, balki ma’naviy-axloqiy kamolotida ham muhim o‘rin tutadi. Mustaqil fikrlaydigan yoshlar jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarga faol munosabat bildirish, yangicha g‘oyalarni ilgari surish va innovatsion faoliyat bilan shug‘ullanishga moyil bo‘ladilar. Shu bilan birga, erkin fikrlash insonda mas’uliyat, tashabbuskorlik va o‘ziga ishonch kabi sifatlarning shakllanishiga yordam beradi.

Tadqiqot davomida oiladagi ma’naviy muhit va pedagogik qo‘llab-quvvatlashning mustaqil tafakkur rivojiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi aniqlandi. Ota-onalar va pedagoglar tomonidan erkin fikr almashish, muammoli savollar berish va ijodiy topshiriqlarni qo‘llab-quvvatlash o‘quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirishga xizmat qilishi kuzatildi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar va axborot resurslaridan samarali foydalanish yoshlarning tahliliy va kreativ tafakkurini rivojlantirishda muhim vosita ekanligi tasdiqlandi. Muhokama jarayonida mustaqil tafakkurni rivojlantirish samaradorligi ko‘p jihatdan ta’lim metodlari, pedagogning kasbiy mahorati va o‘quv muhitining ijodiy tashkil etilishiga bog‘liq ekanligi aniqlandi. Shu sababli ta’lim muassasalarida innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, o‘quvchilarning erkin fikrlashini qo‘llab-quvvatlash hamda muammoli ta’lim elementlarini tizimli ravishda qo‘llash muhim pedagogik vazifa sifatida baholandi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, mustaqil tafakkur shaxs rivojlanishining muhim omillaridan biri bo‘lib, insonning intellektual salohiyati, ijodkorligi, ijtimoiy faolligi va ma’naviy kamolotini belgilovchi asosiy mezonlardan hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali yoshlarning muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, erkin qaror qabul qilish, o‘z fikrini asosli himoya qilish va innovatsion yondashuvlarni qo‘llash qobiliyatlari shakllanadi. Shuningdek, interfaol metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarning tanqidiy va tahliliy tafakkurini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, muammoli ta’lim, munozara, “Case-study” va ijodiy topshiriqlardan foydalanish yoshlarning bilishga bo‘lgan qiziqishini oshirib, ularning kommunikativ kompetensiyasi hamda liderlik sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida mustaqil tafakkurning rivojlanishida oiladagi ma’naviy muhit, pedagogik qo‘llab-quvvatlash va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish muhim omil ekanligi asoslandi. Erkin fikrlashga yo‘naltirilgan ta’lim muhiti o‘quvchilarning tashabbuskorlik, mas’uliyat va o‘ziga ishonch kabi sifatlarini shakllantiradi hamda ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos ravishda tarbiyalash imkonini beradi.

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan davrda mustaqil tafakkurni rivojlantirish ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri sifatida qaralishi zarur. Shu sababli ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, pedagoglarning metodik kompetensiyalarini oshirish va yoshlarning ijodiy hamda tanqidiy fikrlashini qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, mustaqil tafakkur shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta’minlovchi, uning ijtimoiy hayotdagi faolligi va kasbiy muvaffaqiyatining asosini belgilovchi muhim psixologik-pedagogik omil sifatida jamiyat taraqqiyotida muhim o‘rin egallaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lev Vygotskiy. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 1982.
2. Jean Piaget. Bola tafakkuri va intellekt rivoji. – Moskva: Prosveshcheniye, 1969.
3. John Dewey. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
4. Benjamin Bloom. Taxonomy of Educational Objectives. – New York: Longmans, Green and Co, 1956.
5. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. Zamonaviy ta’lim texnologiyalarini joriy etish metodikasi. – Toshkent, 2022.
6. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
7. Psixologiya va shaxs rivoji. – Toshkent: Fan, 2020.
8. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2023.
9. Pedagogika bo‘yicha zamonaviy ilmiy tadqiqotlar to‘plami. – Toshkent, 2024.
10. Yoshlar tafakkurini rivojlantirish metodlari. – Toshkent: Ma’naviyat, 2021.